

PAUL RICOEUR OSEMDESIATROČNÝ

Francúzsky filozof P. Ricoeur pochádza z Valence (hlavného mesta départementu Drôme v juhovýchodnom Francúzsku). Po štúdiách na Univerzite v Rennes (Bretónsko) bol v r. 1940-45 vojnovým zajatcom v Nemecku. Potom vyučoval filozofiu na univerzitách v Štrasburgu (kde preberal katedru po J. Hyppolitovi), Paríži (Sorbona), v Nanterre, kde bol v r. 1966 spoluzakladateľom a dekanom novej filozofickej a spoločenskovednej fakulty – a v zahraničí (Lovaň, Ženeva, Montreal a Chicago). Ako vedúci vedecký pracovník v CNRS (pendant našej SAV) bol dlhoročným riaditeľom Strediska fenomenologických a hermeneutických výskumov čiže Husserlovho archívu v Paríži (ktorý uchováva jeden exemplár Husserlových rukopisov v strojopisnej podobe) a na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov bol činný aj ako organizátor medzinárodného filozofického života v najvyššej funkcii predsedu Medzinárodnej federácie filozofických spoločností (FISP). Od r. 1983 emeritus, avšak naďalej veľmi činný ako konzultant, filozofický spisovateľ a prednášateľ vo Francúzsku i mimo neho.

P. Ricoeur vyšiel z francúzskej tradície (J. Nabert, G. Marcel, E. Mounier), ktorú postupne obohatil frekventovaním nemeckej fenomenológie (Husserl, Jaspers, Heidegger, Gadamer) a o americkú filozofiu štátu a práva (Rawls, Dworkin, Ch. Taylor). V neposlednom rade treba spomenúť jeho teoretické a metodologické rozborly metafory, fiktívnej a historickej narácie, kde taktiež badať anglosaský vplyv (N. Frye, A. Danto, G. H. von Wright), o psychoanalýze a biblickej exegéze ani nehovoriac. Z tohto stretnutia rôznych filozofických kultúr a problematik sa rodí originálne myslenie, snažiace sa odhaliť tak v ľudskom konaní, ako aj v textoch, ktoré ho odrážajú, rôzne modalities toho istého zámeru, v ktorom Ricoeur vidí podstatu ľudskosti: produkovať zmysel.

Ako pedagóg sa angažoval aj v rôznych myšlienkových a spoločenských zápasoch, ako bolo napríklad hnutie okolo časopisu *Esprit*, májové udalosti r. 1968, reforma univerzity, takže jeho dielo obohacujú početné úvahy a objasnenia na poli politickom, sociálnom, pedagogickom.

Ako predstaviteľ francúzskej fenomenológie – spolu s M. Merleau-Pontym, E. Lévinasom a M. Dufrennom – sa vyznamenal priekopníckym a pozoruhodným prekladom 1. zväzku Husserlových *Ideen* do francúzštiny. Fenomenológia mu metodologicky pomohla prekonať prvú „existencialistickú“ fázu v smere „fenomenologickej ontológie“.

Husserlovej fenomenológii je venovaná aj jeho doktorská dizertačná práca *Filozofia vôle* (*Philosophie de la volonté*, 1949), v ktorej aplikuje metódu eidetického opisu na fenomén vôle, ktorý na jednej strane umožňuje prístup k „mystériu tela“ a na strane druhej umožňuje hlbšie pochopiť pojem slobody. Táto je výslednicou recipročného vzťahu vôľového a nevôľového.

Ak je *Filozofia vôle* ešte fenomenologická, jej pokračovanie, *Konečnosť a vina* (*Finitude et culpabilité*, 1960), a najmä jej druhá časť *Symbolika zla* (*Symbolique du mal*) ohlasuje „hermeneutic turn“ (H. Spiegelberg). Lebo vôľa sa stáva obeťou chýb a človek je vôbec slabý. Chyba, ako aj jej priznanie sa však zahafujú do mýtického a symbolického jazyka, ktorý treba dešifrovať podľa určitých pravidiel (hermeneutika). Symboly nás nútia myslieť („Le symbole donne a penser“) a čím bola pre Husserla fenomenológia, tým je pre Ricoeura symbolika v zmysle filozofickej propedeutiky.

Táto hermeneutická orientácia napokon prevládne – podľa toho istého Spiegelberga tu Ricoeur prepadol dobovej móde – a plánovaná tretia časť *Filozofie vôle* o „transcendencii“ už svetlo sveta neuzrie. Nahradia ju čisto hermeneutické práce: *O interpretácii. Esej o Freudovi* (*De l'interprétation. Essai sur Freud*, 1965), *Konflikt interpretácií. Eseje o hermeneutike* (*Conflit des interprétations. Essais d'herméneutique*, 1969).

Ricoeur sám odôvodňuje svoj obrat takto: psychické fenomény nie je možné skúmať priamo, ale len nepriamo, cez jazyk, skúmajúc vzťah medzi rečou a konaním. To ho privedie do lona analytickej filozofie (Wittgenstein, Austin, Strawson). Husserlovu fenomenológiu však neopustí úplne: predikatívna štruktúra textov predpokladá predpredikatívnu skúsenosť a naopak, fenomenológia je neredukovateľným predpokladom hermeneutiky.

Na *Konflikt interpretácií* priamo nadväzuje ďalšia dôležitá práca *Živá metafora* (*La métaphore vive*, 1975), v ktorej je metafora, táto „báseň v miniatúre“, rehabilitovaná nielen ako základný hermeneutický, ale aj filozofický problém.

Autor týchto riadkov mal to šťastie a česť poznať P. Ricoeura osobne ako účastník – jediný z bývalého Česko-Slovenska i Strednej Európy – jeho seminára v r. 1974-79, venovaného filozofii konania, dejín a zvlášť problematike imaginácie a narácie. Z tohto seminára a ďalších prednáškových aktivít vzišla i trilógia *Čas a narácia* (*Temps et récit*), I. (1983); II.: *Konfigurácia vo fiktívnej narácii* (*La configuration dans le récit de fiction*, 1984); III. *Vyprávávaný čas* (*Le temps raconté*, 1985).

Ricoeur sa inak vždy zaujímal o dianie u nás, a to nielen po „fenomenologickej linke“, cez známosť s J. Patočkom a jeho dielom, v ktorom videl prínos aj pre západnú filozofiu a najmä jeden zo zdrojov obnovy súčasnej morálnej a politickej filozofie. Jeho angažovanosť ho privedla v r. 1980 do Prahy, ktorú potom navštívil viackrát v preoblečení turistu. Nevystúpil teda na pôde Karlovej univerzity, ako by sa bolo patrilo, ale v rámci tzv. lietajúcej univerzity, ktorá sa zrodila z Patočkových súkromných seminárov. A keď sa na Ústave vied o človeku (IWN) vo Viedni v r. 1987 založil cyklus Patočka Memorial Lecture (ktorý začal H.-G. Gadamer), prirodzene sa počítalo aj s vystúpením Ricoeura, ktorý skutočne v r. 1990 prišiel a prehovoril na tému: *Osoba: jej etická a morálna štruktúra* (*The Person: Its Ethical and Moral Structure*). Na prednáške bola prítomná i desaťčlenná „delegácia“ zložená z pracovníkov FFUK a FÚ SAV.

Na samotnom Slovensku bol P. Ricoeur zatiaľ iba duchom, pri príležitosti sympózia na tému *Etika a politika* konanom v apríli toho istého roka v Bratislave. Ospravedlnil sa, že nemôže prísť, svoj rovnomenný príspevok zaslal; príspevok bol prečítaný a vyšiel aj v slovenskom preklade.

Praha, Viedeň, Bratislava – tieto zastávky naznačujú etickú problematiku, ku ktorej sa vracia v poslednej dobe, a to tým viac, že taký Heidegger jej podľa jeho slov nevenoval dostatočnú pozornosť. Svedčí o tom aj jeho novšia pôvodná práca *Seba-sám ako druhý* (*Soi-même comme un autre*, 1990). Tento názov, ktorý môže znieť neobvykle, treba chápať dialekticky: identita ja vyjadrená zvratným zámenom „seba“ sa vzťahuje aj na druhého, ktorý tak nie je iba ako ja.

Pred očami interpretátora sa tak na jednej strane odvíja dlhé itinerárium, na začiatku ktorého je filozofia vôle a na konci filozofická poetika, na strane druhej sa tu dvíha klenba etického kozmu, za ktorým možno tušiť istý vplyv Lévinasa. Kiež by táto spomienka a týchto pár úvodných riadkov podnietili širší a profesionálny záujem o toto zatiaľ u nás málo známe a pritom originálne dielo, ktoré čaká na svoje zhodnotenie aj v samotnom Francúzsku.

Jozef Sivák